

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТЬ НАРАТИВНОСТІ, ПЕРСОНАЖА І ФОКАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ КОГНІТИВНІЙ НАРАТОЛОГІЇ

У статті простежено трансформації, що їх зазнали поняття наративності, персонажа та фокалізації, більш чи менш активно використовувані нараторологами-структуралістами, у працях представників когнітивної нараторології – одного з напрямів сучасної посткласичної нараторології. Проаналізовано роботи основних представників цього напрямку: Д. Германа, А. Палмера, М. Флудернік і М. Яна.

Ключові слова: когнітивна нараторологія, структуралізм, наративність, персонаж, фокалізація.

Близько п'ятнадцяти років тому в гуманітаристиці відбулося те, що дослідники часто називають «наративним поворотом», тобто істотне зростання уваги до наративу як явища, а також збільшення популярності самого слова «наратив», яке поступово почало втрачати своє термінологічне значення, розчиняючись у безлічі значень метафоричних [29, с. 22]. Наратив сприймають уже не тільки як один із типів художнього дискурсу, а і як ширше поняття, уточнюване численними епітетами: історичний наратив (Г. Вайт, Ф. Р. Анкерсміт), «великий» наратив (Ж.-Ф. Лютар) тощо.

Однак «наративний поворот» характеризується не лише зміною ставлення до наративу, а й трансформаціями дисципліни, що його досліджує. Упродовж останніх двох десятиліть у нараторології відбулося кілька зрушень, які значно змінили її обриси – настільки, що виникла потреба створити назву для цього нового утворення. Девід Герман, один із провідних сучасних нараторологів, запропонував називати нараторологію в теперішньому її вигляді посткласичною – на протигагу класичній, тобто структуралістській. Посткласична нараторологія, на думку Германа, не заперечує класичну, а радше доповнює її, оскільки базується на вдосконаленні структуралістських моделей концепціями, які ще не існували в 1960–1970-х рр. [19, с. 1048–1049]. В оглядовій статті Джеральда Принса нова нараторологія отримала таку характеристику: «[Посткласична нараторологія використовує різноманітний і зазвичай новий інструментарій: не структурну, а комп'ютерну лінгвістику, аналіз розмовного мовлення, соціолінгвістику, психолінгвістику і, крім того, усі засоби, що їх пропонують текстуальні та когнітивні науки» [28, с. 117]. Розширився також і сам об'єкт дослідження нараторології, яка вивчає «звісно, традиційні “видатні твори”, але також менш каноніч-

ні тексти, нехудожні та нелітературні історії, “природні”, або спонтанні, усні розповіді, наративи в кіно, театрі, живописі, музиці, як і явно менш наративний матеріал із царин економіки, медицини чи фізики» [28, с. 117].

Чи не найпотужнішою з течій сучасної посткласичної нараторології є когнітивна нараторологія, яка водночас, напевно, найбільш позитивістська. Вона чи не єдина намагається дати відповідь на «вічні» питання літературознавства: що таке розповідання? що охоплює поняття персонажа? які функції наратора? тощо. Цю об'єктивну налаштованість пояснити нескладно: на відміну від сучасної гендерної чи «етнічної» нараторології, вона засвоїла набутки не ідеологічної літературної критики, а передусім когнітивних психології та лінгвістики, у науковості яких навряд чи можна сумніватися. Щоправда, вплив когнітивних наук на нараторологію був доволі вибірковою і проявився в запозиченні одних понять та ігноруванні великої кількості інших. Зокрема, двома важливими ідеями, взятими з когнітивістики, є ідея «фреймів» (а також їхніх різновидів – «скриптів» та «сценаріїв») – базових структур людського мислення – та ідея прототипної, неаристотелівської категоризації. Безперечно, у когнітивній нараторології використовують також багато інших концептів, які, щоправда, менш поширені: окремі поняття феноменології Р. Інгардена та В. Ізера, американської критики читацького відгуку, деякі аспекти теорії ймовірних світів, привнесені в нараторологію Л. Долежелом, Т. Павелом та ін.

У цій статті проаналізовано, яким чином когнітивна нараторологія змінила розуміння трьох важливих понять теорії розповіді: наративності, персонажа і фокалізації. Перше й третє з них активно застосовували у структурній нараторології, і їх можна вважати чимось на зразок «візитки» цього дослідницького напрямку. Крім того, ними

широко послуговуються дослідники з суміжних дисциплін, тому будь-які вагомні переосмислення цих понять варті уваги та розгляду. Ситуація з поняттям персонажа істотно відрізняється, оскільки класична наратологія його майже повністю ігнорувала. Когнітивна наратологія заповнює прогалину в теорії розповіді, що також заслуговує на увагу. Тексти, які буде розглянуто, належать чотирьом провідним дослідникам – Моніці Флудернік, Девіду Герману, Манфреду Яну та Алану Палмеру, – котрі працюють над теоретичними проблемами когнітивної наратології, а також активно популяризують цю субдисципліну. Однак коло науковців, які вивчають когнітивні аспекти наративу, безперечно, ними не обмежується¹.

1. Наративність. Структуралістське визначення наративності великою мірою ґрунтувалося на ідеях російських теоретиків початку ХХ ст. Розповідь було трактовано як набір мінімальних елементів нарації, поєднаних між собою зв'язками певного типу. Одні структуралісти стверджували, що цими найменшими одиницями є події, а зв'язками, які їх поєднують, – темпоральний та каузальний [1; 7; 12] (у цьому можемо вбачати вплив російських формалістів, зокрема Б. Томашевського). Інші, йдучи слідом за Проппом, вважали мінімальними одиницями наративу функції, а зв'язком, що їх поєднує, – темпоральний, менше уваги акцентуючи на причинно-наслідковому [14]. Об'єднує ці підходи те, що вони обидва, по суті, ототожнюють розповідь із сюжетом. З часом структуралістське розуміння наративу стало загальноприйнятим – зокрема, саме його використовують С. Онега та Х. А. І. Ланда у вступі до відомої антології² [24, с. 3].

Структуралістське розуміння наративу спробувала похитнути М. Флудернік у відомій праці «До “природної” наратології» [11], яка стала одним із перших досліджень у галузі когнітивної наратології. У її визначенні, «нاراتивність – це функція текстів, що зосереджені на досвідченості антропоморфного типу» [10, с. 114]. *Досвідченість* [*experientiality*] – одне з центральних понять теорії Флудернік; воно позначає сукупність досвіду певного персонажа про фіктивний світ. Дослідниця зауважує, що в її системі «можуть існувати наративи без сюжету, але не може бути наративів без людського (антропоморфного) сприймача [*experiencer*]» [10, с. 98]. Тобто наратив є текстом, у якому сконцентровано інформацію про сприйняття чогось кимось, навіть якщо

сприймач не зображений експліцитно. Тому, наприклад, наративні історичні дослідження (на зразок тих, які розглядав Г. Вайт у «Метаісторії») Флудернік вважає такими, що мають нульовий рівень наративності, оскільки емоції, думки, переживання, задуми діячів (історичних осіб) у цих текстах лишаються прихованими від читача. Саме тому, на її думку, так складно уявити собі історичних персонажів [10, с. 112].

Текст, у розумінні Флудернік, не є наративним від природи. Такої риси, як наративність, він набуває у процесі читання: «Наративність стає продуктом наративізації – процесу, завдяки якому читачі усвідомлюють текст як наративний матеріал» [10, с. 100]. Щоправда, дослідниця не зовсім чітко визначає поняття «нاراتивний матеріал» і «нاراتив», однак вона вказує, які саме розповіді – прототипні приклади наративу з її точки зору. Зразковою розповіддю є передусім те, що Флудернік називає «природним наративом», або ж «спонтанним розмовним розповіданням» (другий термін вона вважає точнішим, але громіздким). «Природний наратив» – найпоширеніший спосіб вираження «досвідченості».

Процес приписування текстові наративності має чотири рівні, що охоплюють чотири типи досвіду читача:

- 1) досвід про дійсність, що складається з базових фреймів, які допомагають осмислювати цілі діячів, їхні емоції, мотивації тощо;
- 2) досвід про дійсність, що складається з базових скриптів, які дають змогу концептуалізувати реальність (фрейми розповідання, бачення тощо);
- 3) «нاراتологічні» знання читача (зокрема, обізнаність із жанрами літератури, певними типами розповідних фігур тощо). Флудернік наголошує, що «завдяки тривалій історії сприйняття писаних наративів жанрові параметри третього рівня стали всього лиш когнітивною схемою і більше не є наслідком свідомого процесу інтерпретації [...]» [10, с. 125];
- 4) «рівень, що охоплює інтерпретативні здібності людини, завдяки яким вона поєднує невідомий та незвичний матеріал із уже відомим для неї, роблячи таким чином незвичне “читабельним”» [10, с. 125]. Це, власне, і є рівень наративізації.

Запропонований Флудернік підхід до наративності – з його наголосом на потребі вивчення не послідовностей подій, а того, яким чином передається досвід за допомогою розповідних текстів – був схвально сприйнятий у середовищі нової, посткласичної наратології. Зокрема, він спрямував увагу наратологів до вивчення «фікційних свідомостей», про що йтиметься далі. Одним із тих, хто почав використовувати запропоновані Флудернік принципи, став Девід Гер-

¹ До важливих монографій у царині когнітивної наратології, написаних іншими дослідниками, можемо зарахувати праці М. Бортолуссі й П. Діксона [5], Р. Герріга [13], К. Еммотт [9], Л. Заншайн [31], П. К. Гоґана [21].

² Докладніше про різні підходи до визначення наративу – зокрема й «класичні» – див. статтю М.-Л. Р'ян [29].

ман, який поділяє зацікавленість зображенням фікційних свідомостей та досвіду в наративі [15; 17], але пропонує інше визначення наративності. У монографії «Логіка історії: Проблеми і можливості наративу» він також критикує структуралістську дефініцію розповіді, однак не змінює її кардинально, як Флудернік, а модифікує, надаючи їй своєрідного когнітивістського відтінку.

Визначення Германа спирається на важливий когнітивний принцип, сформульований Марком Тернером, – розуміння подій як дій [20, с. 28]. Під час сприйняття наративу читач/глядач/слухач надає телеологічності подіям, які самі по собі не мають цієї ознаки. Тобто сприйняття наративу, з такої точки зору, є прикладом однієї великої помилки *post hoc ergo propter hoc*. На думку Германа, «розказувати і розуміти історії – означає застосовувати систему правил, у якій події переважно (але не обов'язково) постають як цілеспрямовані дії; із цих дій складаються більші послідовності подій усередині світу історії» [20, с. 28]. Спираючись на принцип, описаний Тернером, Герман пропонує своє визначення наративу: «Мінімальну умову наративу можна визначити як перешкоджання запланованим діям непередбаченими чи навіть непередбачуваними подіями, які можуть бути або не бути наслідком цілеспрямованих дій інших персонажів» [20, с. 84]. Як видно з цього визначення, крім заміни традиційних для структуралізму подій діями, Герман повертає наративові конфлікт як обов'язкову структурну рису, унаслідок чого поняття наративу уточнюється, а кількість охоплених ним текстів, відповідно, зменшується.

Отже, два розглянуті підходи до визначення наративу, запропоновані Флудернік і Германом, мають протилежну спрямованість. Перший із них розширює це поняття так, що воно починає охоплювати майже будь-який акт передачі досвіду. Для другого ж властива зворотна тенденція – звуження поняття наративу наданням йому додаткових рис: телеологічності та конфлікту.

2. Персонаж. У праці, яку багато хто називає маніфестом наратології, Р. Барт стверджував, що «[з] моменту своєї появи структурний аналіз виявив величезну неприязнь до психологічного трактування персонажів» [3, с. 16]. Схожу думку висловив Ц. Тодоров: «Категорія персонажа парадоксальним чином лишається недослідженою в поезії. Однією з причин, безсумнівно, є невелика зацікавленість цим поняттям з боку сучасних письменників і критиків» [30, с. 286]. Відсутність уваги до персонажа у структуралістській наратології підтверджує також той факт, що в класичних визначеннях розповіді немає хоч якоїсь згадки про діяча. У певному сенсі увагу наративному діячеві приділяв А. Греймас, який

зводив усі можливі типи персонажів до шести актантів: суб'єкта, об'єкта, відправника, отримувача, помічника та шкідника [14]. Таке трактування редукувало персонажа до певної функції («відправник» – бо відправляє, «помічник» – бо надає допомогу тощо) і було, найімовірніше, малоприслатне для аналізу більш-менш складних розповідних текстів: зрештою, важливо не те, «суб'єктом» чи «помічником» є Гамлет, а його думки й емоції.

Когнітивні наратологи приділяють поняттю персонажа значно більше уваги, наслідуючи не структуралістів, праці яких у цьому разі мало чим спроможні допомогти, а іншу наратологічну традицію, що починається з відомого дослідження Дорріт Кон «Оприявлені свідомості» [8]. Підхід Кон полягає у прирівнюванні типів передачі наратором думок персонажа до основних типів передачі чужого мовлення (пряме мовлення, непряме мовлення та невластне-пряме мовлення). Дослідниця виділяє три типи передачі думок персонажа:

- а) цитований монолог [*quoted monologue*] – наратор подає думки у вигляді цитати: «Він подумав: “Вона зробить моє життя щасливим”»;
- б) психонарація [*psycho-narration*] – наратор переповідає думки персонажа своїми словами: «Він подумав, що вона зробить його життя щасливим»;
- в) розказаний монолог [*narrated monologue*] – тип передачі думок персонажа, коли чітко не вказано, належить певна думка персонажеві чи нараторові: «Він роздумував. Вона зробила б його життя щасливим».

Кон чи не першою з наратологів почала розглядати персонажа не як актанта, а як фікційну особистість, наділену свідомістю, і спробувала систематизувати те, яким чином читач отримує доступ до цієї свідомості. Представники когнітивної наратології схвально оцінюють підхід Кон, хоча він і видається їм вартим доопрацювання. Зокрема, Алан Палмер, який найактивніше з-поміж колег займається проблемами репрезентації свідомості в розповідних текстах [25; 26; 27], обстоює думку, що читач отримує інформацію про бажання й наміри персонажів значно більшою кількістю шляхів, ніж трьома, які описує Кон. У книзі «Фікційні свідомості» наратолог стверджує: «Схоже до того, як у реальному житті ми конструємо свідомості тих, хто нас оточує, на основі їхньої поведінки та мовлення, так само й читач робить висновки про фікційні свідомості та їхнє функціонування зі спостережень за поведінкою й мовленням персонажів» [25, с. 11]. На думку Палмера, підхід Кон «заперечує можливість зображення таких станів свідомості, як емоції, відчуття, бажання, переко-

нання, наміри та мотивації вчинків» [25, с. 13]. За Палмером, у процесі читання ми конструємо своєрідний «вставний наратив» – «сукупність перцептивних і концептуальних точок зору персонажа, його ідеологічних установок та планів щодо майбутнього, розглядуваних як окремі наратив, розташовані у художньому тексті» [25, с. 15]. Таке конструювання можливе завдяки використанню своєрідного «фрейму тривання свідомості» [*continuing-consciousness frame*], тобто фрейму, який допомагає збирати в одне ціле окремі компоненти свідомості персонажа, розпоршені в розповіді.

Схожий підхід до зображення свідомості в наративі пропонує Девід Герман у кількох своїх статтях. Зокрема, він стверджує, що варто дослідити, яким чином розташування персонажа у фіктивному світі допомагає нам дізнаватися про його думки й переживання: «Базуючись на цьому (когнітивному. – О. С.) підході, теоретики можуть ставити питання про наративну перспективу, які не могли навіть бути сформульовані за допомогою класичних моделей [...]. Дослідники можуть вивчати, яким чином у наративах зображено сцени, які *статично* або *динамічно* спостерігає персонаж. Ці сцени можуть мати доволі широкі або вузькі *рамки, фокальних учасників і фонові елементи*, а також розташовуватися вздовж горизонтальної та вертикальної осей. Також сцени є «*баченими*» з певних темпоральних та просторових позицій, які можуть бути *зовнішніми, серединними* чи *внутрішніми*, тобто такими, що розташовані як далеко, так і доволі близько» (курсив автора. – О. С.) [15, с. 252].

На думку вченого, зміна точки зору чи відстані між персонажем-спостерігачем і спостережуваним об'єктом дає змогу робити певні висновки про фікційну свідомість персонажа. Тож завдання наративного аналізу полягатиме в експлікації цих змін та поясненні процесу здійснення висновків.

Незважаючи на позитивні зрушення в дослідженнях персонажа, що сталися завдяки зусиллям когнітивних наратологів, усе ж хотілося б застерегти від переоцінки цих теоретичних моделей. Наприклад, непросто уявити, як можна застосовувати ідею про «фрейм тривання свідомості» для більш-менш «практичного» наратологічного аналізу конкретного наративу. Самі ж дослідники когнітивних аспектів персонажа не дають відповіді на це питання, обмежуючись доволі абстрактними методологічними побудовами.

3. Фокалізація. Одним із найдетальніше вивчених структурною наратологією елементів розповіді була фокалізація. Цей термін запропонував Ж. Женетт, котрий, як відомо, виокремив три типи фокалізації, що відрізняються за спів-

відношенням доступу наратора й персонажа до знань про фіктивний світ:

- 1) нульова фокалізація (інакше – нефокалізована розповідь), у разі якої наратор знає більше, ніж міг би знати будь-хто з персонажів;
- 2) внутрішня фокалізація, за якої розповідач знає стільки ж, скільки й певний персонаж;
- 3) зовнішня фокалізація, за якої розповідач знає менше, ніж персонаж [12, с. 206–207].

Поняття фокалізації модифікувала Міке Бал, яка запропонувала виокремлювати особливу інстанцію фокалізатора – того, хто бачить та загалом відчуває в наративі [4, с. 144–149]. Відома формула нарації Бал така: «Х розповідає, що Y бачить, що робить Z». У її інтерпретації фокалізатор став неначе особливим наративним діячем, схожим на наратора чи персонажа.

У такому вигляді ситуація з поняттям фокалізації проіснувала до середини 1990-х рр., коли було здійснено спробу оновити це поняття. З-поміж тих, кого можемо зарахувати до царини когнітивної наратології, основним теоретиком фокалізації, вочевидь, є Манфред Ян, який ще в період становлення дисципліни опублікував дві важливі праці, присвячені цій проблемі. У першій із них – «Вікна фокалізації: Деконструювання і реконструювання наратологічного концепту» – цей дослідник, підштовхуваний тою ж інтенцією, що свого часу й Женетт, намагається позбавити поняття фокалізації метафоричності, якої воно набуло завдяки Бал. Для цього він звертається «до джерел» – розвідок Генрі Джеймса, датованих кінцем XIX ст. Ідея американського письменника була не так науковою, як художньою: він порівнював літературний текст із будинком, у котрому відбувається дія, за якою читач може спостерігати крізь одне з численних «вікон». Ян запозичує метафору вікна (і створює новий напівжартівливий термін «вікно фокалізації»), щоб наголосити на тому, що фокалізація – це не певна «точка», з якої відбувається акт «бачення» фіктивного світу («точка зору»), а «картинка», обмежена своєрідними «рамками», яку отримує глядач. Паралельно з доволі розмитим поняттям вікна Ян використовує, як видається, точніше поняття сітківки. Замість схеми бачення «світ – поле зору – лінза – фокус» він пропонує схему «світ – поле зору – лінза – сітківка», у якій останнє поняття варто розуміти як площину в розумі читача, на яку проєктуються зображення. Ян стверджує, що така «уявна перцепція може стати наріжним каменем переглянутої і відновленої теорії фокалізації» [23, с. 263].

Якщо в цьому дослідженні Ян пробував пояснити базовий рівень сприйняття наративного тексту («зоровий» рівень), то в наступній праці – «Фрейми, переваги та читання наративів від третьої особи: До створення когнітивної на-

ратології» – він пропонує поєднати теорії Міке Бал та Франца Штанцеля, проінтерпретувавши конструкцію, утворену в результаті цього злиття, за допомогою когнітивного поняття фрейму¹. Ян доповнює трикомпонентну схему розповідних ситуацій Штанцеля згаданою формулою нарації Бал («X розповідає, що Y бачить, що робить Z») і отримує таку модель трьох розповідних ситуацій:

- 1) ауторіальна (X розповідає, що робить Z), у якій наявний анонімний всезнаючий наратор, котрий не бере участі в дії;
- 2) ауторіально-фігуральна (X розповідає, що Y бачить, що робить Z), у якій так само наявний наратор, але є також персонаж, котрий сприймає дію (рефлектор);
- 3) фігуральна (Y бачить, що робить Z), у якій, по суті, наявний тільки рефлектор, що зазвичай є ключовим персонажем. Функцію рефлектора Ян розуміє широко: «Бачення рефлектора вміщує сприйняття, уявне сприйняття, думки, почуття та інші ментальні процеси; наслідком цих процесів є інформація про свідомість персонажа» [22, с. 445].

Кожну з цих розповідних ситуацій Ян вважає специфічним фреймом, що його застосовує читач під час інтерпретації розповідних текстів. Текст може потребувати від читача зміни фреймів у процесі читання; від вибору фрейму залежатиме більш або менш коректна інтерпретація певного епізоду. Наприклад, твердження «N відчинив двері й увійшов. У кімнаті було темно» можна потрактувати, використовуючи різні моделі ситуацій – і ауторіально-фігуральну (у цьому разі перше речення читач припише всезнаючому наратору, друге ж потрактує як перцептивний досвід персонажа), і ауторіальну (обидва речення буде приписано всезнаючому наратору). Щоб пояснити, яким чином читач змінює фрейми під час сприйняття наративу, Ян вводить поняття «системи правил надання переваги» [*preference rule system*], якою користується читач, щоб процес зміни одного фрейму іншим був коректний. Перше з правил (правило старого фрейму) стверджує, що потрібно «зберігати фрейм настільки довго, наскільки це можливо». Друге правило (правило нового фрейму) полягає в тому, що потрібно «дозволити новому фрейму заново проінтерпретувати попередню інформацію» [22, с. 457].

Крім Яна, проблемою точки зору займаються також інші теоретики, хоча й менш активно. Зокрема, у когнітивному ключі пояснює фокалізацію Девід Герман, який називає її одним зі складників «наративно організованої системи для мислення» [18, с. 311]. Наслідуючи психологіч-

ну традицію, започатковану Львом Виготським, Герман трактує фокалізацію як один з елементів зовнішнього до людини світу, що уможливають мислення як таке. Інакше кажучи, людина мислить не тільки за допомогою «внутрішніх» засобів свідомості, а й завдяки активній взаємодії з оточенням; наратив же (і фокалізація як один із його елементів) – дуже потужний засіб для стимулювання думки. Для Германа важлива не так наявність фокалізації, як акт її частоті зміни, що його дослідник називає «поширеною фокалізацією» [*distributed focalization*; 18, с. 311]. У його трактуванні фокалізація – це своєрідна мережа точок зору, між вузлами якої «мандрує» читач, отримуючи «стимульний матеріал» для мислення.

Підсумовуючи, зауважимо, що когнітивна наратологія – напевно, найбільш «теоретичний» напрям у межах посткласичної наратології та літературознавства в цілому. Це можна пояснити двома причинами. По-перше, на відміну від більшості філологічних дисциплін, які за останні тридцять років розгубили теоретичний пафос структуралізму, когнітивна наратологія залишається вірною найкращим його здобуткам – теоріям Ж. Женетта, Р. Барта, Ц. Тодорова, А. Греймаса та ін. По-друге, більшість ідей, що їх когнітивна наратологія використовує у своїх теоретичних побудовах, запозичено з сучасної когнітивної психології – дисципліни, яка намагається триматися в максимально строгих наукових рамках. Основний доважок, який перетворює «звичайну» наратологію на «когнітивну», запозичено не з сучасної гуманітаристики, якій часто бувають притаманні антинаукові тенденції, а з площини, де такі поняття, як «теорія», «ідея» чи «відкриття», не втратили свого сенсу.

Разом із тим існування когнітивної наратології складно назвати безпроблемним. Зокрема, для неї характерна певна умоглядність, відсутність чіткого розуміння, як же використати винайдені концепти для аналізу конкретного наративного матеріалу. Крім того, важко дати остаточну відповідь на питання, що ж є предметом вивчення когнітивної наратології: текстуальні структури чи структури людського мислення? Якщо перші, тоді постає питання, чому ця дисципліна не намагається прилаштувати свої ідеї для того, щоб їх можна було використовувати як методологію під час аналізу текстів. Якщо другі, то не зрозуміло, чому когнітивна наратологія міцно тримається меж гуманітаристики, не вдаючись до експерименту як одного з дослідницьких методів. Однак варто пам'ятати, що когнітивна наратологія досі активно розвивається, а тому ці проблеми невдовзі, можливо, вдасться розв'язати.

¹ До речі, саме в цій статті вперше вжито словосполучення «когнітивна наратологія». Див. статтю Д. Германа [16].

Список літератури

1. Тодоров Ц. Два принципи оповіді / Ц. Тодоров // Поняття літератури та інші есе / Ц. Тодоров ; [пер. з фр. Є. Марічева]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2006. – С. 40–55.
2. Шмид В. Нарратологія / В. Шмид. – М. : Язика славянської культури, 2008. – 304 с.
3. Barthes R. Introduction à l'analyse structurale des récits / R. Barthes // Communications. – 1966. – No 8. – P. 1–27.
4. Bal M. Narratology : Introduction to the Theory of Narrative / M. Bal. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 1999. – 256 p.
5. Bortolussi M. Psychonarratology : Foundations for the Empirical Study of Literary Response / M. Bortolussi, P. Dixon. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 304 p.
6. Bremond C. La logique des possibles narratifs / C. Bremond // Communication. – 1966. – No 8. – P. 60–76.
7. Chatman S. Story and Discourse / S. Chatman. – Ithaca ; London : Cornell University Press, 1978. – 278 p.
8. Cohn D. Transparent Minds : Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction / D. Cohn. – Princeton : Princeton University Press, 1978. – 334 p.
9. Emmott C. Narrative Comprehension : A Discourse Perspective / C. Emmott. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 336 p.
10. Fludernik M. Towards a “Natural” Narratology / M. Fludernik // Journal of Literary Semantics. – 1996. – No 25. – P. 97–141.
11. Fludernik M. Towards a “Natural” Narratology / M. Fludernik. – London : Routledge, 1996. – 350 p.
12. Genette G. Discours du récit / G. Genette // Figures III / G. Genette. – Paris : Seuil, 1972. – P. 65–282.
13. Gerrig R. J. Experiencing Narrative Worlds : On the Psychological Activities of Reading / R. J. Gerrig. – New Haven : Yale University Press, 1993. – 288 p.
14. Greimas A.-J. Réflexions sur les modèles actantiels / A.-J. Greimas // Sémantique structurale / A.-J. Greimas. – Paris : Larousse, 1966. – P. 172–191.
15. Herman D. Cognition, Emotion, and Consciousness / D. Herman // The Cambridge Companion to Narrative / [ed. D. Herman]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – P. 245–259.
16. Herman D. Cognitive Narratology [Електронний ресурс] / D. Herman // The Living Handbook of Narratology / [ed. J. Meister, W. Schernus]. – Режим доступу: http://hup.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Cognitive_Narratology. – Назва з екрана.
17. Herman D. Genette Meets Vygotsky : Narrative Embedding and Distributed Intelligence / D. Herman // Language and Literature. – 2006. – Vol. 15 (4). – P. 357–380.
18. Herman D. Regrounding Narratology : The Study of Narratively Organized Systems for Thinking / D. Herman // What Is Narratology? / [ed. T. Kindt, H.-H. Muller]. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2003. – P. 303–332.
19. Herman D. Scripts, Sequences, and Stories : Elements of a Post-classical Narratology / D. Herman // PMLA. – 1997. – Vol. 112. – No 5. – P. 1046–1059.
20. Herman D. Story Logic : Problems and Possibilities of Narrative / D. Herman. – Lincoln : University of Nebraska Press, 2002. – 478 p.
21. Hogan P. C. The Mind and Its Stories : Narrative Universals and Human Emotions / P. C. Hogan. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 304 p.
22. Jahn M. Frames, Preferences, and the Reading of Third-Person Narratives : Towards a Cognitive Narratology / M. Jahn // Poetics Today. – 1997. – Vol. 18. – No 4. – P. 441–468.
23. Jahn M. Windows of Focalization : Deconstructing and Reconstructing a Narratological Concept / M. Jahn // Style. – 1996. – No 30 (2). – P. 241–167.
24. Onega S. Introduction / S. Onega, J. A. G. Landa // Narratology : An Introduction / [ed. S. Onega, J. A. G. Landa]. – London : Longman, 1996. – P. 1–42.
25. Palmer A. Fictional Minds / A. Palmer. – Lincoln ; London : University of Nebraska Press, 2004. – 276 p.
26. Palmer A. The Construction of Fictional Minds / A. Palmer // Narrative. – 2002. – Vol. 10. – No 1. – P. 28–46.
27. Palmer A. Universal Minds / A. Palmer // Semiotica. – 2007. – Issue 165, 1/4. – P. 205–225.
28. Prince G. Classical and/or Postclassical Narratology / G. Prince // L'esprit Créateur. – 2008. – Vol. 48. – No 2. – P. 115–123.
29. Ryan M.-L. Toward a Definition of Narrative / M.-L. Ryan // The Cambridge Companion to Narrative / [ed. D. Herman]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – P. 22–35.
30. Todorov T. Personnage / T. Todorov // Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage / T. Todorov, O. Ducrot. – Paris : Seuil, 1972. – P. 286–292.
31. Zunshine L. Why We Read Fiction : Theory of Mind and the Novel / L. Zunshine. – Ohio : The Ohio State University Press, 2006. – 200 p.

O. Sobchuk

A RECONSIDERATION OF THE NOTIONS OF NARRATIVITY, CHARACTER, AND FOCALIZATION IN CONTEMPORARY COGNITIVE NARRATOLOGY

The article examines transformations of the notions of narrativity, character, and focalization, which are more or less actively used by structuralist narratologists and are evident in the works of the representatives of cognitive narratology, one of the trends of contemporary postclassical narratology. The works of the main representatives of the trend, M. Fludernik, D. Herman, M. Jahn and A. Palmer, are analyzed.

Keywords: cognitive narratology, structuralism, narrativity, character, focalization.

Матеріал надійшов 16.05.2012